

Ádám én vagyok

Jankovics Marcell (1941)

filmrendező, művelődéstörténész, könyvillusztrátor

– *Mióta is készül már erre a filmre?*

– A forgatókönyvet 1983-ban írtam meg, ettől számíthatjuk a kezdeteket, tehát 28 éve. Voltak persze közben nagy szünetek is. A film gyártása 1989-ben kezdődött, utána két, egy évnél hosszabb szünetet nem számítva, a munka, akadozva bár, de mindig haladt. Nyilvánvaló, hogy amíg az ember nem kapja meg a pénzt egy újabb részre, addig várni kell. Az első hosszabb szünet oka Dr. Kopátsy Sándor közgazdász volt, aki éppen akkor a Mozgóképek Közalapítvány animációs kollégiumának elnöke volt, azt mondta, amíg ő szóból ért, addig nem engedi meg, hogy a Tragédiából animációs filmet készítsen. A második szünetben készült az Ének a Csodaszarvasról.

– *Vagyis a film igazi „szerelemgyerek”.*

– Pontosan.

– *Mikor jutott eszébe, hogy a Tragédiából animációs filmet kellene csinálni?*

– Valamikor 1981-1982 táján. Akkoriban egy külföldi megrendelőtől kaptam egy felkérést, amely a Bibliát 13, harminc perces részben dolgozta volna fel. Már egy sereg háttéranyagot elkészítettem, amikor a dolog valamiért elakadt. Csak az előzetes és az első epizód készült el Teremtés címmel. A két ügy azért függ össze, mert, ha ezt a filmet megcsinálom, fel sem merül, hogy elkészítsem a Tragédiát. Ma úgy gondolok vissza erre, hogy bennem megmaradt az igény, kellene valami „nagy falat”. Így jutott eszembe a Biblia helyett a Tragédia. Nem véletlen az sem, hogy a kettő között témarokonság van, bár Madách Istenképe messze nem azonos a Bibliáéval. Ma úgy gondolom, ez volt a szerencsésebb választás.

– *Emlékszik, mikor olvasta először Madách művét?*

– Azt hiszem gimnazista koromban, és akkor láttam először színpadon is Básti Lajossal, Lukács Margittal és Ungváry Lászlóval.

– *A fiatalok többsége nemigen tud mit kezdeni a drámával. Mit gondol, érthető számukra, fontos, hogy elolvassák?*

– Kétségkívül kell hozzá érettség. Kell valami, ami inspirál, ami irányt mutat ahhoz, hogy az ember megkapja azt a lökést, ami odaragasztja a darabhoz. Bevallom, fiatal koromban nem éreztem ambíciót ahhoz, hogy elolvassam. Kellott hozzá egy kis depresszió. Rá kellett

ébrednem arra, hogy a világ rossz irányba megy. Ezt ma sem érzi feltétlenül mindenki így, de én igen. Ezt a fajta csalódottságomat a Tragédia tökéletesen magyarázza. A másik, ahogyan az ember közeledik a pályája és az élete végéhez, annál inkább átérzi a mű keserűségét az emberiség életének rövidegéről. E kettő már elegendő ok volt, hogy megcsináljam. Újra elolvastam, és azzal szembesültem, mennyire meggyőző Madách jövőképe. Az izgatott, hogy legalább a három jövőről szóló színt meg tudjam csinálni, és végül ezek is voltak az elsők, amelyek elkészültek. De ekkor még mindig nem voltam teljesen tisztában azzal, hogy mi az igazán fontos madáchi mondanivaló.

– *De feltehetően nem véletlenül választotta előadása címét.*

– Valóban, abban már benne van: „*Szerelem és küzdés nélkül mit ér a lét. Hideg borzongat, Lucifer.*” (Tizenharmadik szín, Az űr) Ez egy borzasztóan fontos mondat. Ha a számítógépben benne van a Tragédia teljes szövege, és az ember beütné a „küzd” szót, akkor nagyon sokszor találkozna vele. (*csak a Tizenharmadik színben nyolcszor hangzik el, a szerk.*) Kiderülne, hogy Madáchnak ez a legfontosabb, míg természetesen a szerelem a másik. Engem azonban koromnál fogva, miután nem negyvenéves vagyok, mint Madách, amikor a darabot befejezte, hanem hetvenéves, a küzdés jobban foglalkoztat már. Izgalmas volt rájönni arra, hogy az utolsó mondatot mi magyarázza a műben. Amikor színpadon láttam vagy olvastam, soha nem esett le a tantusz, mert ezek a részek túl messze esnek egymástól.

– *Mire gondol pontosan?*

– A Paradicsomi színben Lucifer kimondja:

*„Küzdést kívánok, diszharmóniát,
Mely új erőt szül, új világot ad,
Hol a lélek magában nagy lehet,
Hová, ki bátor, az velem jöhet.”*

Ekkor már tudom, hogy egyvalaki a darabban küzdést akar. De miután ekkor még nem láttuk a darabot, nem tudjuk, mi a folytatás. Ha Ádám alakját jobban összeszövöm Luciferével, mert a filmemben Lucifer Ádám árnyéka, akkor rájövünk valamire. A jungiánus elvek szerint az árnyék része az embernek. Az árnyékén, az árnyéklélek is én vagyok, tehát Lucifer is én vagyok, következésképpen Ádamból, vagyis belőlem szakad ki ez a mondat. Később Ádám ezt mondja:

*„A cél voltaképp mi is?
A cél, megszüntette a dicső csatának,
A cél halál, az élet küzdelem,*

S az ember célja e küzdés maga.” (Tizenharmadik szín, Az űr)

Ekkor szembesültem azzal, hogy az életem, ahogyan másoké is, küzdelemből áll. Az én küzdelmeimet a sikereim igazolják. Sajnos, nem minden ember számára igazolódik, hogy érdemes (volt) küzdenie. Valaha azért csináltam a Sisyphus című filmet, mert ez volt a János vitézzel vívott küzdelmem levezető akciója. A János vitéz mint az első egész estét betöltő magyar rajzfilm, hatalmas vállalkozás volt, 150 embert irányítottam, nem volt túl sok pénzünk, és a határidő is rendkívül rövid volt. A Küzdők (Cannes, Arany Pálma-díj, 1977) pedig a Fehérlófia felvezetése volt, de persze ezek akkor nem jutottak eszembe.

– *Úgy hírlík, megváltoztatta a film végét.*

– A híres mondat elhangzik, de hogy a néző is tudja, hogy az mire válasz, halljuk, amint Ádamban visszhangzik, amit Lucifer a Paradicsomban mondott, és amit ő mondott az űrben.

– *Ha a rendezők, bármilyen műfaj legyen is az, nagy, klasszikus anyagokhoz nyúlnak, a bemutatót követően szinte törvényszerűen elkezdődik a vita arról, hogy az alkotás hű vagy sem az író szelleméhez. Mit gondol, mit fognak mondani a filmjéről?*

– Már szembesültem néhány dologgal, de őszintén szólva nem érdekel. Örülnék, ha siker lenne, de nem a „megmondóemberek” véleménye érdekel. Hogy hű vagyok-e vagy sem?

Jogomban áll 150 évvel a bemutató után XX. századi aggyal és szemlélettel, mert maradjunk annyiban, hogy az enyém XX. századi, visszanyúlni a darabhoz. Madách műve attól örökérvényű, mert még az én életemben is időszerű, s amennyire előre látok, és sejtéseim vannak a jövőről, az is marad. Még napi aktualitásai is vannak. Beszél a haza és a globalizáció

fogalmáról, de a fenntartható fejlődésről is. Madách olyan fantasztikus, hogy ha ezeket a mondatokat képes vagyok továbbadni, akkor hű vagyok a szelleméhez. Akkor vagyok hűtlen, ha sok olyan mondat is belekeveredik, amely eltereli a figyelmet a fontos mondatokról. Abból a szempontból persze lehet valakit bírálni, hogy miért éppen azokat a gondolatokat emeli ki, amelyeket kiemel. Ez persze szubjektív. A szöveget, amely tisztán több mint ötórányi, jelentősen meghúztam, így lett belőle 105 perc tiszta szöveg. Lehet persze vitatkozni az interpretációval, ez egyfajta megközelítés. Nyilvánvalóan nem az enyém ez első, az egyetlen és az utolsó. Ez egy változat és remélem, hogy az érvényesek közül való.

Bóka B. László